

פרשת וארא

תוכן העניינים:

פרק ו'

- 3 דברי ה' אל משה על הגאולה.....
- 6 דברי משה אל העם ותגובת העם.....
- 7 דברי ה' אל משה ותגובת משה.....
- 8 ייחוסם של משה ואהרן.....

פרק ז'

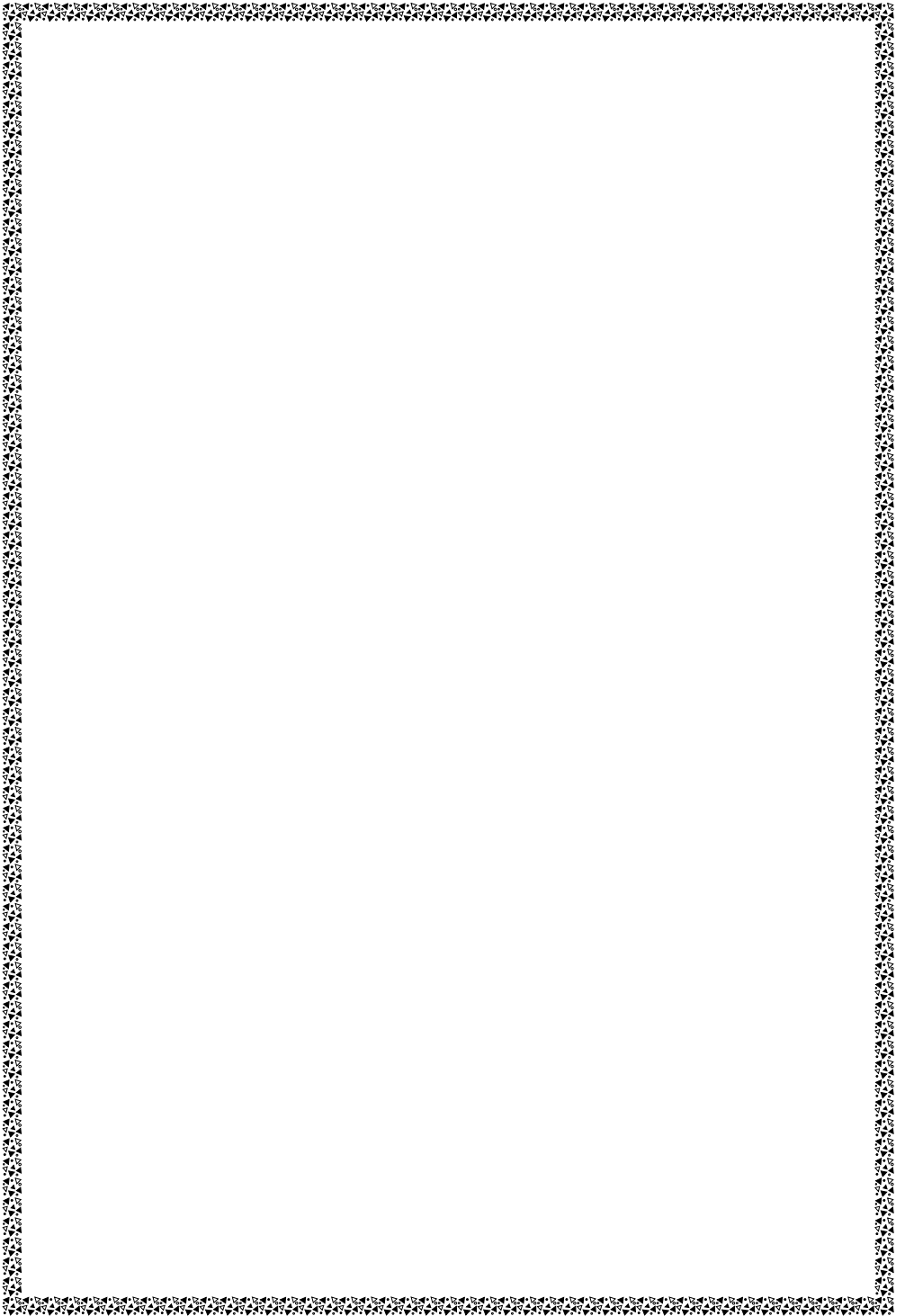
- 13 דברי ה' אל משה לחזקו בשליחותו.....
- 15 מופת התנין.....
- 17 מכת דם.....

פרק ח'

- 23 מכת צפרדע.....
- 27 מכת כינים.....
- 29 מכת ערוב.....

פרק ט'

- 35 מכת דבר.....
- 37 מכת שחין.....
- 39 מכת ברד.....

פרק ו'

א. דברי ה' אל משה על הגאולה (פסוקים ב-ח) 80

הכאב הגדול על הכבדת העבודה של ישראל לא סר ממשה וה' המשיך לדבר אליו ולחזק אותו.

"וַיִּדְבֹר אֱלֹקִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה' (פסוק ב)

במילים "אני ה'" רצה ה' לחזק את משה ולהודיע לו, שהוא אב רחמן ויקיים את הבטחותיו לאבות ולמשה ויציל את בני ישראל.

"וַאֲרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדַּי" (פסוק ג)

📖 "וארא" - נראיתי. "א-ל שדי" - שם ה'.

כאשר נראיתי לאבות, אמרתי להם: "אני א-ל שדי", והבטחתי להם שאברך את זרעם ואשמור עליהם.

"וּשְׁמִי ה' לֹא נֹדַעְתִּי לָהֶם"

ה' אומר כי הבטיח לאבות, ואמנם עדיין לא קיים את הבטחתו אך ודאי יקיימה. המילים "ושמי ה'" כוונתם לקיום ההבטחה. כל משפט שה' אמר למשה חיזקו יותר ויותר. משה הבין שה' האוהב את ישראל מתכנן את הצלתם גם בשעות הקשות ביותר.

"וְגַם הִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי אִתָּם"

לָתֵת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן... (פסוק ד)

📖 "הקמתי" - העמדתי, עשיתי.

ה' אומר: כרתי עם האבות ברית ונשבעתי לתת להם ולזרעם את הארץ, וכך אמרתי לאברהם: "והקמתי את בריתי ביני ובינך... ונתתי לך ולזרעך אחריו את ארץ מגרד" (בראשית יז, ז-ח). כך גם הבטחתי ליצחק וליעקב.

חפש בחומש בראשית את הפסוקים בהם כרת ה' ברית עם יצחק ויעקב (בראשית פרק כו, פסוק ג ופרק לה, פסוק יב).

"וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת נְאֻם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל..."

וְאֶזְכֹּר אֶת בְּרִיתִי" (פסוק ה)

ה' אומר למשה שכמו שהוא מרחם על בני ישראל ומשתתף בצערם, כך גם ה' מרחם עליהם ומשתתף בצערם, איננו שוכח אותם והוא עתיד לגאול אותם.

לאחר דברי החיזוק שאמר ה' למשה, מצווה אותו ה' לחזק את בני ישראל לאחר הכבדת העבודה על ידי המצרים. וכך נאמר:

"לִכֵּן אֶמַּר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה'

וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלַת מִצְרַיִם

וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעַבְדֹתָם

וְגִאֲלֵתִי אֶתְכֶם בְּזִרְעֵ נְטוּיָה..."

וְלִקְחָתִי אֶתְכֶם לִי לְעַם" (פסוק ו-ח)

📖 "וגאלתי" - אציל. "נטויה" - מורמת.

משה מצווה לומר לבני ישראל שה' מרחם עליהם ועתיד לקיים את הבטחתו ולגאול אותם, לכן אינם צריכים להיבהל מהכבדת העבודה. ה' בדבריו השתמש בארבע לשונות שונים לתיאור הגאולה העתידה: (א) והוצאתי. (ב) והצלתי. (ג) וגאלתי. (ד) ולקחתי.

חשוב! מדוע הבטיח ה' שיגאל אותנו בארבע לשונות ולא הסתפק בלשון אחת?

בכל אחת מארבע הלשונות מתוארת הצלה גדולה יותר: "והוצאתי" - זו הבטחה שה' יוציאנו מהעינוי ומהצער של העבודה. "והצלתי" - זו הבטחה שה' יצילנו מן העבודה ולא נעבוד כלל. "וגאלתי" - זו הבטחה שה' יוציאנו מארץ מצרים. "ולקחתי" - ההבטחה הגדולה ביותר - ה' יקחנו להיות לו לעם.

וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם לִי לְעַם וְהִיִּיתִי לָכֶם לְאֱלֹקִים (פסוק ז)

פסוק זה מדבר על מה שיקרה אחרי יציאת מצרים - אז יקחנו ה' להיות לו לעם.

הכוונה היא למתן תורה, בו עמד כל העם בתחתית הר סיני כאיש אחד, וה' דבר עמם את דברי תורתו, דבר שלא עשה לשום עם אחר.

וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת יָדִי

לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב... (פסוק ח)

📖 "נשאת את ידי" - נשבעתי.

אביא אתכם אל הארץ שנשבעתי ("נשאתי את ידי") לאבות לתת אותה להם ולבניהם.

ב. דברי משה אל העם ותגובת העם (פסוק ט) 88

”וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בֵּן אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל” (פסוק ט)

משה שמח שמחה רבה מדברי ה' ואמר לעם ישראל דברים אלו (ה' הוא רחמן ולא שכח אותנו, ה' יקיים את הבטחותיו, יציל אותנו מהעבודה הקשה, יוציאנו ממצרים, יקח אותנו לו לעם ויביא אותנו אל הארץ הטובה - ארץ ישראל).

ומה היתה תגובת העם? נאמר:

”וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה”

מדוע לא שמעו בני ישראל אל משה, הרי כבר האמינו לו שה' פקד אותם (כפי שנאמר בפרק ד פסוק לא)?

על כך עונה התורה ואומרת:

”מִקֶּצֶר רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה”

פרעה הכביד את העבודה מאד, ובני ישראל היו עסוקים כל כך בסבל שנגרם להם, עד שלא היו יכולים להקשיב לדבריו של משה. "מאמינים היו שפקד ה' את עמו, אבל לטרדת נפשם (כלומר, בגלל טרדתם הרבה) ועמל גופם, לא היה (להם) פנאי לשמוע אל משה".

ג. דברי ה' אל משה ותגובת משה (פסוקים י-יג) 80

”וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. בֹּא דַבֵּר אֶל פְּרַעֲהַ מֶלֶךְ מִצְרָיִם

וַיְשַׁלַּח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶצוֹ” (פסוקים י-יא)

ה' מצווה את משה ללכת אל פרעה ולדרוש ממנו לשלח את ישראל. בדברים אלו ה' מחזק את משה לעשות את שליחותו ומודיע לו שהוא יהיה עמו כאשר ידבר את דבריו, ”בא עמי... כי אני אלך עמך”. אולם משה שואל על דברי ה':

”הֲזֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְאֵיךְ יִשְׁמְעֵנִי פְּרַעֲהַ...” (פסוק יב)

אמנם בני ישראל לא שמעו לדברי משה שהיו שקועים בעבודה הקשה, אבל בלבם הם האמינו בדברי ה', לעומת זאת, לפרעה לב של אבן - לב רע של עובד אלילים, ואם כן איך הוא ישמע לדברי?

”וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן וַיִּצְוֶם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל...” (פסוק יג)

ה' ממשיך ומצווה את משה לקיים את השליחות, מעודדו לא להיחלש מדברי פרעה ומדברי בני ישראל ומצרף אליו את אהרן. למרות תגובת בני ישראל לדברי משה, מצווה ה' את משה ואהרן להתנהג אל בני ישראל בנחת ובסבלנות, להבין את מצבם הקשה בגלל העבודה, ולהמשיך ולדבר עמהם דברי חיזוק ועידוד.

ד. ייחוסם של משה ואהרן (פסוקים יד-כז) 80

"אֵלֶּה רְאִישֵׁי בֵּית אֲבֹתָם..." (פסוק יד)

מפסוק י"ד ועד פסוק כ"ה - התורה מספרת על משפחות ראובן, שמעון ולוי. מדוע מובאים פסוקים עלו כעת?

פסוקים אלו הובאו כדי לספר על משה ואהרן ולמנות את ייחוסם. וכך אמרו רבותינו: "מתוך שהזקק ליחס שבטו של לוי עד משה ואהרן, בשביל משה ואהרן, התחיל ליחס דרך תולדותם מראובן". פירוש: התורה רצתה לספר על משה ואהרן, לפיכך סיפרה על שבטם - שבט לוי, ומפני שסיפרה על לוי, התחילה לספר לפי הסדר, מראובן.

"וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי לֵוִי לְתַלְדֹתָם גְּרִשׁוֹן וְקַהַת וּמֵרָרִי

וּשְׁנֵי חַיֵּי לֵוִי שִׁבְעַת וּשְׁלֹשִׁים וּמֵאָת שָׁנָה" (פסוק טז)

לוי המשיך את דרכו של יעקב והיה לראש הישיבה של בני ישראל בארץ גושן. הוא עסק בתורה ולימד את בני ישראל. מסתבר שלוי לימד את ישראל גם על ההבטחות שהבטיח ה' לאבות שיוציאם מארץ מצרים. לוי, שהיה צדיק וירא ה', האריך ימים ונפטר אחרי כל אחיו, בגיל מאה שלושים ושבע.

גם שלושת בניו של לוי - גרשון, קהת ומררי, היו גדולים בתורה וביראת ה'. הם היו מנהיגי הדור והדריכו את ישראל בתורה ובמעשים טובים.

מבין שלושת האחים היה קהת הגדול בחכמה ובחסידות, והוא אף האריך ימים ונפטר בגיל מאה שלושים ושלוש.

לקחת היו ארבעה בנים, כפי שנאמר בפסוק י"ח:

"וּבְנֵי קַהַת עֶמְרָם וַיִּצְהָר וַחֲבֵרוֹן וְעִזִּיאֵל"

בין בני קהת בלט עמרם בצדקותו. הוא היה גדול הדור והדריך את ישראל בתורה ובמעשים טובים, בדרכם של אביו (קהת) וסבו (לוי).

"וַיִּקַּח עֶמְרָם אֶת יוֹכָבֵד דֹּדְתוֹ לֹא לְאִשָּׁה" (פסוק כ)

עמרם לקח לאישה את דודה שלו - יוכבד בת לוי, שהיתה צדקת ויראת ה', הלוא היא שפרה המיילדת.

נסה לחזור על מעשיה הטובים של יוכבד (מה עשתה למען התינוקות? האם היתה מוכנה לסכן את חייה? אלו מידות טובות היו לה?)

עמרם לקח את דודתו לאישה, כיון שלפני מתן תורה מותר היה לאדם לשאת קרובות משפחה.

"וַתֵּלֶד לֹא אֶת אֶהֱרֹן וְאֶת מֹשֶׁה..."

בשביל פסוק זה האריכה התורה לספר על בני לוי ותולדותיהם, מפני שמשבט מיוחד זה יצאו שני המנהיגים אותם שלח ה' להוציא את בני ישראל ממצרים.

"וּבְנֵי עִזִּיאֵל מִיִּשָּׁאֵל וְאַלְצַפָּן וְסִתְרִי" (פסוק כב)

גם עוזיאל הלך בדרכו של אביו קהת והיה צדיק ובטח בה'. בדרך זו חינך גם את בניו, עד שבנו אלצפן היה לנשיא בני הקהת.

"וַיִּקַּח אֶהֱרֹן אֶת אֵלִישֶׁבַע בַּת עַמִּינָדָב אַחֹת נַחֲשֹׁן..." (פסוק כג)

אהרן לקח אישה משבט המלוכה - שבט יהודה, את אחותו של נחשון נשיא השבט - איש אמיץ ולוחם, איש ירא ה'.

אהרן חינך את בניו לאהוב את ישראל ולעבוד את ה' בכל לבם ואכן בניו היו כולם צדיקים. המיוחד בבניו היה אלעזר, שהיה אוהב שלום ורודף שלום כאביו, חכם בתורה וחסיד, ועל כן זכה להתמנות לכהן גדול לאחר מות אביו אהרן.

”וְאַלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן לָקַח לּוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאל לּוֹ לְאִשָּׁה

וַתֵּלֶד לּוֹ אֶת פִּינְחָס...” (פסוק כה)

אלעזר לקח אישה מבנות פוטיאל שהיה מזרעו של יוסף. אישה זו היתה צדקת ויראת ה' ועזרה לאלעזר בעבודת ה'. הם זכו לבן צדיק - פינחס, שה' אהב אותו ונתן לו במתנה את הכהונה - לו ולזרעו עד עולם.

”הוא אֶהֱרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר ה' לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל... הוא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן” (פסוק כו)

בתחילת פסוק זה מוזכר אהרן ראשון, לפני משה, מפני שהיה אחיו הגדול, וכן מפני שאהרן התנבא לפני בני ישראל ועודדם במשך השנים הרבות של עבודת הפרך.

בסוף הפסוק מוזכר משה לפני אהרן. דבר זה בא ללמדנו שמשה ואהרן היו שווים בחשיבותם, ושניהם כאחד היו שליחים להוצאת בני ישראל ממצרים.

מקורות לפרק ו'

פסוק ב': "אני ה' - מקיים הבטחה לאבות - רשב"ם: "ושמי מתפרש שיש בידי לקיים הבטחתי".

אני ה' - רחמן - ליקוטים (חומש רב פנינים): "אדרבה אני הוא הרחמן האמיתי אשר אין סוף וקצה לרחמנותי... כי אני ה' בעל הרחמים הגמורים".

פסוק ג': "ושמי ה' לא נודעתי להם" - לא הראיתי להם את קיום ההבטחות - רש"י.

פסוק ה': רחמי ה' על ישראל - העמק דבר: "שלא אתה לבד שמעת נאקת ישראל ומשתתף בצערם אלא גם אני... כאומר: אין אתה מרחם יותר ממני".

פסוק ו': "לכן אמור לבני ישראל אני ה'" - אמור להם שרחמתי עליהם - אור החיים הק': "הודיעם משמי כי מידתי מידת רחמים ורחמתי עליהם".

פסוק ז': לקיחת ישראל לעם במתן תורה - אבן עזרא, רמב"ן וספורנו.

ההדרגה בארבע לשונות גאולה - על פי כלי יקר: "ראה הקב"ה להצילם בהדרגה מעט מעט".

פסוק ט': השמחה של משה בסיפור דברי ה' - אברבנאל: "שהלך בוריזות להודיע לישראל על בשורת הגאולה".

בני ישראל לא שומעים למשה מפני טרדתם - רמב"ן ואברבנאל, שלא כרשב"ם וספורנו.

"מאמינים היו" - אברבנאל.

פסוק י"א: "כי אני אלך עמך" - חזקוני.

פסוק י"ב: הקל וחומר שעשה משה רבנו - על פי אור החיים הק': "שהגם כי בני ישראל הם בקוצר רוח... שהם בעלי אמונה ומכירים מלכות שמים... אינם בפרעה כי הוא כופר בעיקר".

פסוק י"ג: לדבר אל בני ישראל בנחת - רש"י.

פסוק י"ד: "מתוך שהזקק..." - רש"י.

פסוקים י"ד-כ"ה: גדלותם של בני לוי המוזכרים בפסוקים אלו - העמק דבר: "אבל משבט לוי כל הנמנים בפרשה זו היו מצוינים בגדולה ובמעלה... אלא שאין הכתוב מונה כי אם גדולי הדור שהנהיגו שררה על הציבור". אברבנאל: "כדי להודיע שאבותיהם כולם היו קדושים יראי ה' וחושבי שמו".

פסוק ט"ז: לוי נתמנה לראש ישיבה - רמב"ם (הלכות עכו"ם א, ג): "ויעקב אבינו לימד בניו כולם והבדיל לוי ומנהו ראש והושיבו בישיבה ללמד דרך ה' ולשמור מצוות אברהם וצוה את בניו שלא יפסיקו מבני לוי ממונה אחר ממונה כדי שלא ישתכח הלימוד".

פסוק כ"ה: אשת פינחס עזרה בעבודת ה' - העמק דבר: "שהיתה לעזר גדול להליכות עולמו של אליעזר".

פסוק כ"ו: הזכרת אהרן לפני משה - אבן עזרא: "הקדים אהרן למשה כי הוא גדול בשנים, ועוד כי הוא התנבא לישראל קודם בא משה".

משה ואהרן היו שווים בחשיבותם – רש"י: "יש מקומות שמקדים אהרן למשה ויש מקומות שמקדים משה לאהרן, לומר לך ששקולים כאחד".

פרק ז'

א. דברי ה' אל משה לחזקו בשליחותו (פסוקים א-ז) כס

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה רְאֵה נִתְּתִיךָ אֱלֹהִים לְפָרְעָה" (פסוק א)

ישנם שני פירושים למילים "נתתיך אלהים לפרעה": האחד - שמשה יהיה השופט של פרעה להכותו בעשר המכות, והשני - שפרעה יפחד ממשה כאילו הוא מלאך האלקים. בדברי ה' אלו יש חיזוק גדול למשה.

"וַאֲהַרֵּן אֶחִידְךָ יִהְיֶה נְבִיאֲךָ"

הכוונה שאהרן יהיה למשה כמו נביא המדבר לעם, שהוא ידבר לפרעה במקומו של משה.

"אַתָּה תְּדַבֵּר אֶת כָּל אֲשֶׁר אֶצְוֶךָ"

"וַאֲהַרֵּן אֶחִידְךָ יְדַבֵּר אֶל פְּרַעְזָה..." (פסוק ב)

לפסוק זה שני פירושים: האחד - משה ידבר בקצרה אל פרעה כפי שה' ציוהו, ולאחריו אהרן יסביר ויבאר את דבריו לפרעה. השני - משה יאמר לאהרן את דברי ה' בלחש, בלא שישמעם פרעה כלל, ואהרן יאמר לפרעה את הדברים ששמע.

"וְאֲנִי אֶקְשֶׁה אֶת לֵב פְּרַעְזָה"

"וְהִרְבִּיתִי אֶת אֶתְתִּי וְאֶת מוֹפְתֵי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם" (פסוק ג)

ה' רצה להקשות את לב פרעה כדי להענישו על אכזריותו, וכדי שידע את ה' על ידי רוב מופתיו.

מדוע חזר ה' על כך שיקשה את לב פרעה, הרי כבר אמר דברים אלו למשה בלכתו לשוב מצרימה (בפרק ד, פסוק כא)?

בדברים אלו רצה ה' לחזק את משה, שלא ידאג מכך שפרעה לא ישלח את העם.

”...וְהוֹצֵאתִי אֶת צְבֹאתַי אֶת עַמִּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל...” (פסוק ד)

מאהבת ה' את בני ישראל הוא קורא להם 'צבאותי' - הצבאות המיוחדים שלי.

”וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֹתָם בֶּן עֲשׂוֹ” (פסוק ו)

על אף הקושי הגדול לומר למלך הרשע והאכזר דברים קשים של תוכחה וציווי, התגברו משה ואהרן ועשו את מצוות ה'.

”וּמֹשֶׁה בֶּן שִׁמְוֹנִים שָׁנָה וְאַהֲרֹן בֶּן שְׁלֹשׁ וּשְׁמֹנִים שָׁנָה

בְּדַבְּרָם אֶל פְּרַעֲה” (פסוק ז)

משה ואהרן עשו בזריזות ובמהירות את כל אשר ציווה ה', על אף שהיו זקנים, מפני ששמחו לעשות את ציווי ה' וכן שמחו ללכת אל פרעה כדי להציל את אחיהם בני ישראל מן העבדות.

⌘ ב. מופת התנין (פסוקים ח-יג) 80

”וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן לֵאמֹר” (פסוק ח)

ה' נתן כבוד לאהרן, ודיבר אתו יחד עם משה.

”וַיָּבֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל פְּרַעֲה וַיַּעֲשׂוּ בֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' וַיִּשְׁלַךְ

אַהֲרֹן אֶת מִטְהוֹ לִפְנֵי פְרַעֲה וּלְפָנָיו עֲבָדָיו וַיְהִי לְתַנִּינִ” (פסוק י)

ה' עשה פלא זה לעיני פרעה ועבדיו, כדי להודיע להם שהוא השולח את משה ואהרן להוציא את בני ישראל מארץ מצרים.

התורה משבחת את משה ואהרן שעשו כדבר ה', מפני שאדם אחר היה מפחד לומר בוודאות לפני המלך, ובמיוחד לפני מלך כה אכזר, שהוא כעת יעשה פלא גדול, שכן אם לא יקרה הפלא שהבטיח – עלול המלך לפגוע בו ואף להרגו.

אולם, משה ואהרן בגדולתם בטחו בכל לבם בה', שכאשר ישליכו את המטה הוא יהפך לתנין.

לאחר שנהפך המטה לתנין לא התגאו משה ואהרן בהצלחתם אלא שמחו בכך שקיימו את מצוות ה'.

”וַיִּקְרָא גַם פְּרַעֲה לַחֲכָמִים וּלְמַכְשָׁפִים...”

”וַיִּשְׁלִיכוּ אִישׁ מִטְהוֹ וַיְהִיוּ לְתַנִּינִים” (פסוקים יא-יב)

האם מעשיהם של המכשפים, שהפכו מטותיהם לתנינים, היו דומים למעשה משה ואהרן?

ודאי שלא! החרטומים הפכו מטותיהם לתנינים על ידי לחשי כישוף וטומאה, ואילו משה ואהרן עשו את הפלא על ידי נס מאת ה'. ובנוסף, מעשה הכישוף של החרטומים בדרך כלל מתקיים רק לזמן קצר, ולאחר מכן חוזר הדבר לקדמותו.

"וַיְבַלַע מִטָּה אֶהֱרֹן אֶת מִטָּתָם"

התנין של אהרן, שהיה לפני כן מטה, בלע את כל תניני החרטומים. בכך הראה ה' לחרטומים שמעשיהם הם כישוף ושקר, ואילו מעשה ה' הוא אמת, והוא מושל על הכל.

"כֹּה אָמַר ה' בּוֹאֵת תִּדְעֵ כִּי אֲנִי ה'..." (פסוק יז)

במכת דם רצה ה' ללמד את פרעה שרק הוא לבדו יכול לעשות נס ופלא ושהוא שופט צדק, המעניש את המצרים הרשעים והאכזריים על מעשיהם, כפי שאמר לאברהם: "וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי", והוא גם מציל את ישראל עמו מהעבודה, כפי שאמר למשה: "והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים".

"הִנֵּה אֲנֹכִי מַכֶּה בַּמַּטֵּה אֲשֶׁר בְּיָדִי

עַל הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיָּאֵר וְנִהְפְּכוּ לְדָם"

כיצד משה אומר "הנה אנכי מכה במטה אשר בידי על המים", והרי לא משה היכה את המים אלא אהרן?

אמנם אהרן היכה, אבל משה אמר לו להכות ו"שלוחו של האדם (נחשב) כמותו".

התורה לא סיפרה שמשה ואהרן הלכו באמת אל פרעה והתרו בו, כיון שברור הדבר שהם שמעו בקול ה', ועל כן עוברת התורה מיד לאחר הציווי למשה להתרות בפרעה לתאר את המכה עצמה.

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל אֶהֱרֹן קַח מַטֵּיךָ

וְנִטְּה יָדְךָ עַל מַיְמֵי מִצְרַיִם... וַיְהִי דָם" (פסוק ט)

📖 "נטה" - הרם לכיוון.

מדוע לא ציוה ה' את משה שיטה את ידו על היאור ויכהו?

מפני שעל משה להכיר טובה ליאור, אשר הגן עליו כשהוחבא בתיבה.
וכך אמרו חכמינו ז"ל: "אמר לו הקדוש ברוך הוא: המים ששמרון
כשהושלכת ליאור, אינו דין שילקו על ידך".
📖 "ילקו" - יקבלו עונש.

איזו מידה טובה לומדים אנו מדברי חכמינו ז"ל אלו?

מידת הכרת הטוב, שנכיר טובה למי שעשה לנו טובה, לא נשיב לו
רעה אלא נתאמץ להשיב לו טובה.

למרות שהמים הם דוממים, ולא התכוונו לעזור למשה, וגם אינם
מרגישים ומבינים אם יכו אותם, התורה מלמדת אותנו מהם את
מידת הכרת הטוב וכיצד עלינו להתנהג עם בני אדם.

אם משה נזהר שלא לפגוע אפילו במים הדוממים, מפני שעל ידם
באה לו טובה, על אחת כמה וכמה שעלינו להיזהר מאד בכבודו של
אדם שהתכוון לעזור לנו, ובפרט שהוא גם מרגיש ומצטער כאשר
עושים לו רעה.

"וַיַּעֲשׂוּ בֵּן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' וַיָּרִם בַּמָּטָה

וַיַּךְ אֶת הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיָּאֵר לְעֵינֵי פְרַעֲה וּלְעֵינֵי עַבְדָּיו" (פסוק כ)

📖 "ויך" - היכה.

משה ואהרן היו צריכים בתחילה לעמוד מול פרעה - המלך הגדול
והאדיר - ולהזהירו, ולאחר מכן גם להכות מול עיניו את המים מהם
הוא שותה ולהפכם לדם. כיצד לא פחדו מפרעה?

משה ואהרן ידעו שהם עושים את שליחותו של ה', ובטחו בו שישמור ויגן עליהם.

"וַיִּהְיוּ כָּל הַמִּים אֲשֶׁר בַּיָּאֵר לְדָם..."

"וַיַּעֲשׂוּ בֶן חֲרָטְמֵי מִצְרַיִם בְּלִטְיָהֶם" (פסוקים כ-כב)

📖 **"לטיהם" - הלחשים שלהם.**

גם חרטומי מצרים הפכו מים לדם כמו משה ואהרן. האם אפשר להשוות את מעשיהם למעשה משה ואהרן?

ודאי שלא! קיים הבדל חשוב בכח ממנו נעשו הדברים: החרטומים עשו מעשה שקר מכח כישוף וטומאה, והצליחו להפוך מים לדם - וגם זה רק במעט מים ורק למראה עיניים - אך כעבור זמן קצר חזר הדם להיות מים.

לעומתם, משה ואהרן עשו על פי ציווי ה'. הם הפכו את כל מימי מצרים לדם ממש, והמים נשארו כך שבעה ימים ושבעה לילות.

למרות הנס לא שלח פרעה את העם, וכך נאמר:

"וַיִּחְזַק לֵב פְּרַעֲהוּ וְלֹא שָׁמַע אֱלֹהִים..."

ה' חיזק את לב פרעה כדי שיקבל את עונשו על מעשיו האכזריים.

"וַיִּחְפְּרוּ כָּל מִצְרַיִם סְבִיבֹת הַיָּאֵר מִיַּם לְשֹׁתוֹת..." (פסוק כד)

שבוע שלם לא שתו המצרים מים ובריאותם נפגעה.

המצרים החלישו והתישו את גופם של בני ישראל בעבודת הפרך, לכן החליש והתיש ה' את גופם של המצרים, כמו שנאמר לאברהם בברית בין הבתרים: "וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי".

"וַיִּמְלֵא שְׁבַעַת יָמִים אַחֲרֵי הַכּוֹת ה' אֶת הַיָּאֵר" (פסוק כה)

מה עבר על בני ישראל באותם שבעה ימים, האם עבדו כרגיל? האם המצרים התשושים יכלו לרדות בהם בפרך כבכל יום?

באותם שבעה ימים הוקל השעבוד מעל בני ישראל כי המצרים היו תשושים ממכתם.

מקורות לפרק ז'

פסוק א': "נתתיך אלקים לפרעה" - שופט ורודה - רש"י.

משה כמלאך אלקים - אבן עזרא.

פסוק ב': "אתה תדבר... ואהרן אחיך ידבר אל פרעה" - משה ידבר בקצרה ואהרן ירחיב את דבריו - רש"י.

משה יאמר לאהרן בלחש, ואהרן יאמר זאת לפרעה - רמב"ן (ו, יג).

פסוק ד': מעלתם של ישראל שנקראים צבאות - אור החיים הקי': "ואולי כי יכוון ה' לרשום בתורה הפלגת מעלתנו אצלו, כי אין לו צבאות מיוחדים לו כישראל... ומעתה לא יקרא בכינוי צבאות ה' אלא... בני ישראל, המרוממים והמעולים".

פסוק ז': משה ואהרן עשו את ציווי ה' בזריזות למרות זקנתם - ספורנו.

פסוק י"ז: אהרן היכה בשליחותו של משה - על פי סנהדרין צט ע"ב: "כל המעשה את חברו לדבר מצוה כאילו עשאו, שנאמר: 'ומטך אשר הכית בו את היאור קח בידך והלכת' - והלא אהרן היכה? אלא כאילו עשה משה". ובאבן עזרא: "כי שניהם שווים ומשתתפים באות".

פסוק י"ט: מניעת הכאת המים על ידי משה מפני הכרת הטוב ליאור - רש"י, על פי שמות רבה (ט, י): "אמר רבי תנחום: למה לא לקו המים על ידי משה? אמר לו הקדוש ברוך הוא (למשה): המים ששמרוך כשהושלכת ליאור, אינו דין שילקו על ידך?!"
הקל וחומר מהכרת הטוב למים דוממים - על פי רש"י בפרשת יתרו (כ, כג), שכתב: "והרי דברים קל וחומר - ומה אבנים הללו שאין בהם דעת להקפיד על בזיון, אמרה תורה הואיל ויש בהם צורך - לא תנהג בהם מנהג ביזיון, חברך שהוא בדמות יוצרך ומקפיד על בזיונו על אחת כמה וכמה!"

פסוק כ"ב: מעשה החרטומים היה רק לזמן קצר וחזר לקדמותו - הרמב"ם (מורה נבוכים ג, לו) כתב: "שהכישוף, מעשה השדים הוא - כולו דבר בטל כי הוא מפעל דמיון האדם".

והאברבנאל הסביר לפי דבריו כך: "ואין הדבר עומד רגע אחד באותו המצב והראות אבל מתנועע במהירות כדי שעיני בני אדם לא ישלטו להשיג אמתתו, ויאמר הרב שזהו הנקרא 'אחיזת עיניים'... האמנם מפני שהיה ענין נס משה פעל אלקי, עמד שעות הרבה בהיותו תנין, ולא היו כן מסות החרטומים, כי לא עמדה התחבולה ההיא בהרף עין".

ובהעמק דבר (פסוק יב) : "ולפי הפשט באשר שדרך הכישוף, דלאחר שנפטר הכישוף
שב כל דבר להויתו תחילה".

פסוק כ"ג: חיזוק לב פרעה כדי שיקבל עונש - רמב"ם (תשובה ו, ג) : "ואפשר שיחטא אדם
חטא גדול או חטאים רבים עד שיתן הדין לפני דיין האמת, שיהא הפרעון מזה
החוטא... שמונעים ממנו התשובה... לפיכך כתוב בתורה: "אני אחזק את לב פרעה" -
לפי שחטא מעצמו תחילה והרע לישראל הגרים בארצו... נתן הדין למנוע התשובה
ממנו עד שנפרע ממנו".

פסוק כ"ד: העונש של המצרים מידה כנגד מידה - על פי שמות רבה (שם, ל) : "מפני מה הביא
הקב"ה עליהן דם? מידה כנגד מידה..." (אמנם הסיבה המובאת במדרש שונה). וראה
גם דברי אברבנאל.

פרק ח'

א. מכת צפרדע (ז, כו - ח, יא) פ

לאחר שבעת הימים של מכת דם, שלח ה' את משה להזהיר את פרעה על המכה הבאה - מכת צפרדע.

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בֹּא אֶל פְּרֹעֶה..." (פסוק כו)

בציווי ה' במכת דם נאמר: "לך אל פרעה בבקר הנה יצא המימה" (פסוק טו), ואילו כאן נאמר: "בא אל פרעה".

מהי משמעות ההבדל בין הלשונות?

"בא אל פרעה", הכוונה שה' אומר למשה בא אל ארמון פרעה, ללא בקשת רשות ממנו.

וכך כתבו המפרשים: "כלל זה בידך, כל מקום שיאמר 'בא אל פרעה' יכוון לומר לו שיכנס אל טרקלין שלו בלא השאלת רשות, הגם (למרות) שהיו לו כמשפט (כדרך) המלכים שומרי הבית (שומרים)".

כניסה אל ארמון פרעה ללא רשותו היא מעשה אמיץ ביותר, וכן נדרש משה לדבר בתקיפות כלפי פרעה ולומר לו בלי פחד: "ובכה ובעמך ובכל עבדיך יעלו הצפרדעים", כלומר אתה תהיה הראשון שתפגע.

מציווי ה' למשה על הכניסה לארמון ללא רשות ועל דיבורו עם פרעה בתקיפות, אנו למדים על הגבורה לה נדרש משה בשליחותו.

לאחר שפרעה לא נענה, אמר ה' למשה:

"אָמַר אֶל אֶהְרֵן נָטָה אֶת יָדְךָ בְּמִטְךָ עַל הַנְּהָרִית עַל הַיְאֹרִים וְעַל

הָאֲגָמִים וְהֵעַל אֶת הַצְּפַרְדָּעִים עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם" (פסוק א)

ה' ציוה את אהרן לנטות ידו ולא את משה, מפני שהיאור הגן על משה ועליו להכיר לו טובה, כפי שהזכרנו במכת דם.

והרי כאן ה' לא ציוה להכות, אלא רק להרים את המטה, וזאת יכול גם משה לעשות?

אלא שלא ההכאה היא עיקר הרעה ליאור, אלא מכת הצפרדעים.

"וַיֹּטֵ אֶהָרֶן אֶת יָדוֹ עַל מִימֵי מִצְרַיִם וַתֵּעַל הַצִּפְרָדִיעַ" (פסוק ב)

📖 "ותעל" - עלתה.

למרות שצפרדעים רבים לאין ספור עלו על ארץ מצרים, כתבה התורה "ותעל הצפרדע" בלשון יחיד, שכך דרך התורה - לקרוא בלשון יחיד לקבוצה גדולה שכולה ממין אחד.

מהו הנס במכת צפרדע, הרי הצפרדעים כבר היו קודם ביאור?

הנס המרכזי היה שהצפרדעים עזבו את המקום בו הם חיים, את המים ואת הקרירות, ועלו על ארץ מצרים - למקומות חמים ויבשים ממים, מקומות בהם הצפרדעים על פי טבעם הרגיל אינם שוהים. נס נוסף היה שהצפרדעים יצאו מן היאור מיד כאשר אהרן הרים ידו. גם המספר הרב של הצפרדעים היה לפלא, וכך נאמר:

"וַתִּכַּס אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם"

📖 "ותכס" - כיסתה.

כמות הצפרדעים היתה כה גדולה - הצפרדעים השריצו והולידו בתוך היאור, בדרך נס, המוני צפרדעים - עד שכיסו את כל ארץ מצרים.

הצפרדעים הכבידו מאד על חייהם של המצרים, הם נכנסו לחצרות ולבתים בהמוניהם ולא נתנו להם מנוח. המצרים התקשו מאד לישון בלילה, התקשו מאד לאכול ולשתות, כי כל מאכל ומשקה שרצו לאכול או לשתות היה מלא צפרדעים.

פרעה קרא למשה ולאהרן ואמר להם:

"...הֲעִתִירוּ אֵלַי הַצִּפְרָדְעִים" (פסוק ד)

📖 **"העתירו" - התפללו. "ויסר" - ויוציא.**

החרטומים נסו להסיר את הצפרדעים בעצמם ולא הצליחו, ואז הבין פרעה שרק לה' היכולת להסירם מארצו, ועל כן פנה אל משה ולאהרן וביקשם שיתפללו לה' שיסורו הצפרדעים מארצו.

מבקשת פרעה ממשה ואהרן להתפלל לה' שיסיר את הצפרדעים, אנו רואים שפרעה התחיל להבין שה' הוא האלקים והוא המשגיח בארץ.

"מִמְנֵי וּמֵעַמִּי..."

מה אנו למדים על פרעה מכך שהקדים את המילה "ממני" למילה "מעמי"?

שפרעה היה גאוותן ואנוכי, וחשב קודם כל על עצמו.

"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְפָרְעֹה הֲתִפְאֵר עָלַי לְמַתִּי אֶעֱתִיר לְךָ..." (פסוק ה)

משה שאל את פרעה מתי להתפלל שיסורו הצפרדעים וכשפרעה ענה "למחר", הסכים משה לבקשתו, כדי שפרעה יבין שהצפרדעים באו ברצון ה' ובידו להסירם בכל עת.

”...וַיֹּאמֶר בְּדַבְרְךָ לְמַעַן תִּדְעַ כִּי אֵין בַּה' אֱלֹהִים אֲחֵרִים” (פסוק ו)

משה בטח בה' שיעשה כדברו, כדי שפרעה והמצרים יכירו שה' לבדו שופט בארץ והוא דן את המצרים על מעשיהם הרעים. משה גם ידע שה' רוצה להראות לכל את אהבתו וחיבתו אליו ואל עמו.

”...וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל ה'... וַיַּעַשׂ ה' בְּדַבַּר מֹשֶׁה

וַיִּמְתּוּ הַצִּפְרֻדְעִים...” (פסוקים ח-ט)

התורה הדגישה שה' עשה כדבר משה, ללמדנו שה' אוהב את משה ושומע לתפילתו.

”וַיִּצְבְּרוּ אֹתָם חֲמָרִים חֲמָרִים וְתַבְאֵשׁ הָאֲרֶזִים” (פסוק ז)

📖 "ויצברו" - אפ"ו. "חמרים" - ערמות.

מדוע לא החזיר ה' את הצפרדעים ליאור?

מפני שרצה שהארץ תבאש (תסריח) והמצרים יסבלו עוד, על אשר עינו את בני ישראל וגרמו להם סבל ללא גבול.

“וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל אֱהָרֹן

נִטֵּה אֶת מַטְּךָ וְהָדָךְ אֶת עֵפֶר הָאָרֶץ...” (פסוק יב)

”הך” - הכה.

במכות הקודמות ציוה ה' ללכת ולהתרות (להזהיר) בפרעה, ובמכה זו ציוה ה' להכות בו בלי התראה, מפני שאחרי פעמיים שהזהירו אותו, ולא שמע, אין תועלת להתרות בו שוב.

חכמינו ז"ל הסבירו שה' ציוה דווקא את אהרן להכות את העפר ולא את משה, מפני שהעפר עשה טובה למשה. מהי הטובה?

העפר הגן על משה כשהרג את המצרי וטמנו בחול, ומשום כך לא רצה ה' לגרום למשה להחזיר רעה לעפר ולהכותו, תחת הטובה שעשה לו.

וכי התכוון העפר להציל את משה? וכי העפר מרגיש ומבין כאשר מכים אותו?!

ה' רצה ללמדנו שהאדם צריך להכיר טובה לחברו שעשה עמו טובה, מקל וחומר: אם עפר - שלא התכוון לעשות טובה ואינו מרגיש במכה - יש להיזהר ולא להכותו, בוודאי אין להחזיר רעה לאדם שעשה לחברו טובה.

“וַיַּעֲשׂוּ כֵן וַיִּט אֱהָרֹן אֶת יָדוֹ בְּמִטְהוֹ וַיָּדָךְ אֶת עֵפֶר הָאָרֶץ

וַתְּהִי הַכֶּנֶם בְּאָדָם וּבְבַהֲמָה כָּל עֵפֶר הָאָרֶץ הָיָה כִּנִּים...” (פסוק יג)

במכה זו הנס היה גדול מבמכת צפרדע, במה?

במכת צפרדע - הצפרדעים היו כבר ביאור, והם "רק" השריצו שלא כדרך הטבע ועזבו את מקום חיותם, אולם במכה זו ה' הפך את העפר לכינים, כלומר שינה את הטבע לגמרי.

"וַתְּהִי הַכְּנָם בְּאָדָם וּבַבְּהֵמָה"

הכינים הכאיבו והטרידו את המצרים במשך כל היום. עונש זה הביא ה' למצרים על רוע לבבם ועל כך שהעבידו את בני ישראל.

"וַיַּעֲשׂוּ בֵּן הַחֲרָטְמִים בְּלִטְיָהֶם

לְהוֹצִיא אֶת הַכְּנָם וְלֹא יִכְלוּ..." (פסוק יד)

📖 "לטיהם" - לחשי כישוף. "להוציא" - לברוא.

גם החרטומים נסו לברוא כינים מן העפר, אך נסיונם לא הצליח.

"וַיֹּאמְרוּ הַחֲרָטְמִים אֵל פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹקִים הוּא..." (פסוק טו)

החרטומים נאלצו להודות בשני דברים, מהם?

האחד, שה' לבדו עושה נסים ויכול לברוא כינים מעפר. השני, שה' שופט צדק, והביא עליהם את המכה כדי להעניש אותם על מעלליהם.

באותם ימים בני ישראל לא עבדו כרגיל, כי המצרים היו עסוקים בכינים כל היום. הם הרגישו הקלה, רוחם התחזקה והם אף הודו לה' על חסדו ונפלאותיו.

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִשְׁכֵּם בִּבְקָר וְהִתְיַצַּב לִפְנֵי פְרַעֲהָ...
וַאֲמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר ה' שְׁלַח עִמִּי וַיַּעֲבֹדְנִי" (פסוק טז)

📖 "והתיצב" - עמוד.

המפרשים למדו מפסוק זה שה' ציוה את משה לעמוד עמידה זקופה לפני פרעה בלי לפחד ממנו. מאלו מילים בפסוק למדו זאת?

מהמילים "והתיצב לפני פרעה" - ש"התיצב" פירושו בקומה זקופה, בלא פחד.

"...הִנְנִי מִשְׁלִיחַ בְּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבַעֲמֻדָּךְ וּבִבְתִיךָ אֶת הָעֶרֶב" (פסוק יז)

"ערוב" מלשון ערובו. ה' שלח למצרים סוגים רבים של חיות רעות שונות מעורבבים יחד.

וְהִפְלִיתִי בֵּינָם אֶת אֶרֶץ גֹּשֶׁן

אֲשֶׁר עִמִּי עֵמֶד עָלֶיהָ לְבַלְתִּי הֵיئֶת שֵׁם עֶרֶב" (פסוק יח)

📖 "הפליתי" - הבדלתי. "עמד" - נמצא.

גם במכות הקודמות היתה הבדלה בין בני ישראל למצרים, אם כן מדוע נזכרה ההבדלה דווקא במכה זו?

במכות דם, צפרדע וכינים, המכה היתה באותו מקום ולא עברה למקומות רחוקים, אך בערוב - דרכן של חיות טרף לעבור מרחקים ולא להשאר במקום אחד, ובמכה זו היה פלא גדול, שחיות אלו לא נכנסו לארץ גושן.

”למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ”

📖 "בקרוב" - בתוך.

כוונת הפסוק היא שה' שולט ומושל בארץ, וכך גם תרגם אונקלוס -
”אנא ה' שליט בגו ארעא”, אני ה' שולט בתוך הארץ - משגיח על
מעשי בני אדם, מעניש את הרשעים ומציל את עמי ישראל.
לימוד זה רצה ה' שילמדו המצרים במכת ערוב.

”וְשָׁמְתִי פֶדֶת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמָּךְ...” (פסוק יט)

📖 "פדת" - הבדלה.

מכיוון שנאמר בפסוק י"ח שה' יבדיל בין עמו ובין מצרים, מדוע
התורה חוזרת על כך שוב בפסוק שלאחריו?
התשובה היא, שהפסוק שלנו בא לחדש, שלא רק לארץ גושן לא יבוא
הערוב, אלא גם אם אדם מישראל יהיה מחוץ לארץ גושן - לא יזיקו
לו החיות, על אף שיזיקו למצרים שבאותו מקום.

יש מהמפרשים הלומדים מכפילות הפסוקים, שממכה זו, מכת ערוב,
פסקה העבודה מבני ישראל לגמרי.

אחרי שפרעה הוזהר ולא שלח את העם, קיים ה' את דברו בדיוק
בזמן שקבע - ”למחר”.

”וַיַּעַשׂ ה' בֵּן וַיְבֹא עֲרֹב כְּבֹד בֵּיתָה פְּרַעְיָה וּבֵית עַבְדָּיו” (פסוק כ)

מכה זו שונה מקודמותיה - שבה לא נצטוו משה ואהרן לעשות פעולה,
אלא כולה נעשתה על ידי ה'.

מהו הנס העיקרי במכת הערוב?

עיקר הנס היה שהחיות התנהגו, לפתע, שלא לפי הטבע שלהם. בדרך כלל מקומן של החיות הוא ביערות ובמדברות, בתנאים המתאימים להן, ולרוב הן בורחות מפני האדם. במכה זו יצאו החיות מן היערות ובאו לבתים.

גם הערבוביה שלהן יחד היתה נגד טבען הרגיל.

במכה זו פגעו החיות במצרים באכזריות רבה, ובכך העניש ה' את המצרים על רוע לבם ואכזריותם כלפי בני ישראל.

"וּבָבֶל אָרֶץ מִצְרַיִם תִּשְׁחַת הָאָרֶץ מִפְּנֵי הָעֶרֶב"

📖 "תשחת" - תהרס.

הערוב פגע אנושות במצרים. בוודאי גם הם, כמו פרעה, הכירו באלוקים והבינו שה' הוא השופט בקרב הארץ.

אם המצרים הודו שה' הוא המשגיח בקרב הארץ, על אחת כמה וכמה שישראל, עמו של ה', הודו לה' על שראה בעניים, עשה להם נסים והצילם מן העבודה.

פרעה נבהל מן המכה. הוא הבין שה' שופט אותו ומציל את ישראל, וכעת הסכים אף לשלחם לעבוד את ה' אלקיהם.

"לְכוּ זָבְחוּ לֵאלֹהֵיכֶם בְּאֶרֶץ" (פסוק כא)

📖 "זבחו" - שחטו והקריבו.

אולם משה ענה:

”לא נכון לעשות כן... דרך שלשת ימים

נלך במדבר וזבחנו לה' אלקינו...” (פסוקים כב-כג)

באומץ לבו סירב משה לדברי פרעה. בדבריו אלו לא התכוון משה שבני ישראל ישובו למצרים לאחר שלושה ימים, אלא רצה להראות לכל את רשעותו הגדולה של פרעה, שאפילו לימים מועטים איננו מוכן לשלוח את בני ישראל.

”ויצא משה מעם פרעה ויעתר אל ה'. ויעש ה' כדבר משה

ויסר הערב מפרעה מעבדיו ומעמו לא נשאר אחד” (פסוקים כו-כז)

📖 "ועתר" - התפלל.

ה' עשה פלא לעיני כל מצרים, ולמחרת סר הערוב בדיוק בשעה שביקש משה מה' שיסור.

מדוע הסיר ה' את הערוב ולא השאירם מתים, כמו במכת צפרדע?

ה' לא השאיר את הערוב, כדי שלא תהיה למצרים הנאה מעורותיהן של החיות.

מקורות לפרק ח'

פסוק א': מניעת הכאת היאור על ידי משה במכת צפרדע מפני שהמים הגנו עליו - שמות רבה (י, ד).

פסוק ב': צפרדע בלשון יחיד - הכוונה למין הצפרדע - על פי רש"י: "ופשוטו יש לומר, שרוץ הצפרדעים קורא לשון יחידות".

הנס במכת צפרדע הוא שעזבו את מקום חיותם - מלבי"ם: "כי טבע הצפרע לחיות במים ועל ידי אהרן עלו אל היבשה נגד טבעם". ובאברבנאל: "ועם היות שהצפרדעים נולדים במים כדגים יבואו בבתים ובחדרי משכבם".

ההשרצה הרבה היתה גם נס - מלבי"ם: "השריצה לא היתה על ידי אהרן, כי היא בריאה חדשה שהיה על פי פקודת ה' כמו במעשה בראשית".

ומסוכמים ג' נסים אלו בדברי רבנו אברהם בן הרמב"ם (על פסוק יב): "וגם התהוות הצפרדע והתרבותו פתאום ותיכף לנטיה (יד אהרן) נס, ועלותו מן המים אל הבתים וכיוצא בהם נס בתוך נס".

פסוק ה': קביעת זמן מאוחר להסרת המכה - על פי העמק דבר: "בזה שבידי להבטיחך שיהיה כדברך מכוון, תדע שאין מעשה ה' אלקינו כמו כל הכוחות שאין יכולים לכוון השעה בצמצום כל כך".

רצון ה' להראות חיבתו לעמו - אור החיים הק': "אכן כוונת משה להראותו אשר יפליא ה' לחבב ידידיו... ואמר משה בא וראה ההשגחה הנכונה ושלימות החיבוב שאעתיר לה' אומר אליו בתפילתי כי יעשה הדבר בעת אשר אקבע לוי".

פסוק י': המתת הצפרדעים בארץ כדי לצער את המצרים - מובן מהפסוק ומבואר ברבנו אברהם בן הרמב"ם: "ומה מתוק מאמר הדרש שהצפרדעים שאין הנאה בפגריהם נשאר אצלם מתים מסריחים את הארץ ומפסידים את האויר ומולידים את הדבר או את החולאים מכה בתוך מכה".

פסוק י"ב: סדר המכות: שנים בהתראה ושלישית בלא התראה - חזקוני: "דכיון שחטא האדם ושנה נעשה לו כהיתר, ומה תועלת יש להם בהתראתו מאחר שלא יחזור בו".

מניעת הכאת העפר על ידי משה בגלל הכרת הטוב - רש"י על פי שמות רבה (שם, ז): "אמר רבי תנחום: אמר לו הקב"ה למשה: 'עפר שהגן עליך כשהרגת את המצרי אינו דין שילקה על ידך', לפיכך לקו ג' מכות אלו על ידי אהרן".

פסוק י"ד: הודעת החרטומים במשפט הצדק של ה' - רמב"ן: "כי המקרא לא יקרא אצבע אלקים, רק המכה הבאה מאתו בעונש תקרא יד ה' ואצבע אלקים".

פסוק ט"ז: עמידתו הזקופה והאמיצה של משה לפני פרעה - רמב"ן (פסוק ו): "זוה טעם 'ונצבת לקראתו'... 'והתייצב לפני פרעה', שיעמוד כנגדו ביד רמה".

פסוק י"ז: "ערוב" מלשון ערבוביה - רש"י.

פסוק י"ח: ציון ההבדלה שהיתה בין ישראל למצרים - רמב"ן: "אבל זו מכה משולחת וכאשר יעלו החיות ממעונות אריות ומהררי נמרים וישחיתו כל ארץ מצרים, ראוי היה בטבעם שיבואו גם בארץ גושן".

"אני ה' בקרב הארץ" - תרגום אונקלוס ותרגום יונתן: שולט על הארץ. רש"י: "אף על פי ששכינתי בשמים, גזרתי מתקיימת בתחתונים". וכן באברבנאל.

פסוק ט"ט: ההבדלה בין ישראל למצרים גם מחוץ לארץ גושן - רמב"ן: "שאפילו בארץ מצרים אם ימצאו החיות איש יהודי לא יזיקוהו". וכן כתבו אור החיים הק' וספורנו.

פסוק כ': נס הערוב שלא פחד להכנס לעיר - אברבנאל: "כי עם היות טבע ללכת החיות ביער...

ויברחו מבני-אדם, הנה עתה בכח הנס הם בעצמם יבואו אל הבתים".

הפסקת העבודה ממכה זו ואילך - העמק דבר.

הפחד של המצרים מישראל - על פי אברבנאל.

פרק ט'

א. מכת דבר (פסוקים א-ז) א

אחרי שהכביד פרעה את לבו במכת הערוב ולא שילח את בני ישראל, ציוה ה' את משה ללכת אל פרעה ולומר לו:

"כִּי אִם מֵאֵן אֶתָּה לְשַׁלַּח וְעוֹדֶךָ מִחֲזִיק בָּם" (פסוק ב)

מפסוק זה אפשר ללמוד שה' הקפיד על פרעה לא רק על עבודת הפרך אלא על דבר נוסף. מהו?

על כך שפרעה החזיק את בני ישראל בארצו בכח, ונטל מהם את החרות להתנהג כרצונם.

"הֲנֵה יָד ה' הוֹיָה בְּמִקְנֶךָ אֲשֶׁר בְּשָׂדֶה בְּסוּסִים בְּחֻמְרִים"

בְּגַמְלִים בְּבָקָר וּבִצְאֵן דָּבָר כָּבֵד מְאֹד" (פסוק ג)

דבר הוא סוג של מגפה, המתפשטת וממיתה בעלי חיים רבים.

"וְהִפְלִיא ה' בֵּין מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל וּבֵין מִקְנֵה מִצְרַיִם..." (פסוק ד)

במכה זו מלבד הנס העיקרי היה נס נוסף, שעל אף שבהמות המצרים היו רועות בגבול ארץ גושן עם בהמות ישראל, המגפה לא עברה אל בהמות ישראל.

"וַיִּשֶׂם ה' מוֹעֵד לְאֹמֶר מִחֵר יַעֲשֶׂה ה' הַדָּבָר הַזֶּה בְּאֶרֶץ" (פסוק ה)

במכה זו לא נצטוו משה ואהרן לעשות פעולה, אלא מכה זו נעשתה כולה על ידי ה', כמו במכת ערוב.

"וַיַּעַשׂ ה' אֶת הַדְּבָר הַזֶּה מִמְּחֶרֶת וַיָּמַת כָּל מִצְרַיִם" (פסוק ו)

מהו הנס העיקרי במכה זו, הרי מגפות רבות פורצות בדרך הטבע?

במגפה זו מתו כל בהמות מצרים, לא נשארה אפילו בהמה אחת, וגם מתו כולם ברגע אחד, דבר שאינו קורה במגפה רגילה.

מכה זו היתה קשה מאד למצרים מפני שלא נותרו להם בהמות לחרישה ולמשא, לא היה להם בשר למאכל וחלב לשתיה, וכן הם לא היו יכולים לארוג בגדים מצמר.

"וַיִּשְׁלַח פְּרַעֲהוּ וַהֲנִיחַ לֹא מֵת מִמִּקְנֵה יִשְׂרָאֵל עַד אֶחָד..." (פסוק ז)

מדוע דווקא במכה זו שלח פרעה שליח לארץ גושן ולא במכות האחרות?

מכת דבר נגמרה אחרי זמן קצר, שהרי כל הבהמות מתו יחד, ולכן יכול היה פרעה לשלוח שליח. לעומת זאת מכות ערוב וברד נמשכו מספר ימים, ועל כן היה מסוכן לשלוח שליח.

ובנוסף, במכת דבר פרעה התקשה להאמין שהמגפה היתה רק בארץ מצרים, משום שבדרך הטבע מגפה מתפשטת לאזורים נרחבים ולא עוצרת בקו מסוים, לכן שלח שליח לארץ גושן לבדוק את הדבר.

”וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן

קַחוּ לָכֶם מְלֵא חֲפְנֵיכֶם פִּיחַ כִּבְשָׁן וַיִּזְרְקוּ מֹשֶׁה...” (פסוק ח)

📖 "כבשן" - תנור גדול מאד. "פיח" - אפר.

אחד הנסים שעשה ה' במכה זו היה שמשה בידו המלאה הצליח להתזיק גם את מלוא חופנייים הפיח שהיה בידי אהרן.

”וְהָיָה לְאַבְקַ עַל כָּל אֲרֶץ מִצְרַיִם...” (פסוק ט)

נסים נוספים היו במכה זו: הפיח הגיע ממקום עמידתו של משה לכל רחבי ארץ מצרים, וכן הפיח נותר חם, למרות פיזורו הגדול.

”וַיִּקְחוּ אֶת פִּיחַ הַכִּבְשָׁן וַיַּעֲמְדוּ לִפְנֵי פְרֹעֶה וַיִּזְרֹק אֹתוֹ מֹשֶׁה

הַשָּׁמַיְמָה וַיְהִי שָׁחִין אֲבַעֲבַעַת פָּרַח בְּאָדָם וּבַבְּהֵמָה” (פסוק י)

📖 "פרח" - גדל.

השחין היה בבני האדם ואף בבהמות, אותן קנו המצרים מבני ישראל.

מה היה הנס העיקרי במכה זו?

הנס העיקרי במכה זו היה שהפיח (האפר) גרם לאבעבועות גדולות ונפוחות על הבשר, מלאות דם ומוגלה בכל הגוף.

מכה זו הכבידה מאד על חייהם של המצרים. הם התקשו להשתמש באברי גופם מפני הפצעים, התקשו להשתמש בידיהם, ללכת ברגליהם ואף לאכול, בגלל הפצעים הרבים שהיו עליהם.

עונש זה נתן ה' למצרים על שפצעו ופגעו בבני ישראל בעבודת הפרך.

"וְלֹא יָכְלוּ הַחֲרָטוּמִּים לַעֲמֹד לְפָנַי מִשָּׁה מִפְּנֵי הַשְּׁחִין..." (פסוק יא)

החרטומים לא יכלו לעמוד לפני משה מפני שהיו חלשים וכואבים מרוב פצעייהם ולא היה להם כח ללכת.

בנוסף, החרטומים גם התביישו מאד כי הם היו מלאים בפצעי שחין ולא הצליחו להסיר אותם מעליהם בכשפיהם, ולכן הם הסתגרו בבתייהם.

שוב שלח ה' את משה אל פרעה להתרות בו פעם נוספת, וכך אמר לו:

"כִּי בַּפַּעַם הַזֹּאת אֲנִי שֹׁלַח אֶת כָּל מַגְפָּתַי אֵל לְבָבְךָ..." (פסוק יד)

📖 "מגפתי" - מכותי.

מהי כוונת הפסוק, האם יחד עם מכת ברד באו מכות נוספות?

הכוונה היא שמכת ברד היתה מכה קשה ביותר, שהיו בה סוגים רבים של מכות - ברד, אש וקולות. מכה זו היתה כה גדולה וחזקה כמו כל המכות שלפניה יחד.

"בְּעֵבוֹר תִּדְעַע כִּי אֵין כְּמִנִּי בְּכָל הָאָרֶץ"

📖 "בעבור" - בשביל.

ה' רצה שפרעה ילמד שאין כמו ה' השולט בארץ ועושה בה כרצונו, מגן על עמו ושופט את המצרים.

"וְאוֹלָם בְּעֵבוֹר זֹאת הָעֲמֵדָתִיךָ בְּעֵבוֹר הָרֵאֲתִיךָ"

אֶת כַּחֲוֵי וּלְמַעַן סִפֵּר שְׁמִי בְּכָל הָאָרֶץ" (פסוק טז)

📖 "ואולם" - אבל. "העמדתך" - השארתי אותך בחיים.

ה' השאיר את פרעה בחיים כדי להראות לו את כוחו ואת יכולתו לעשות פלאים כרצונו. כך יספרו בני האדם בכל הדורות את שם ה', יאמינו שה' הוא האלוקים, האוהב את עמו, שומע את צעקתו, מצילו מיד המצרים ודן אותם במכות קשות.

"הַנְּנִי מִמְטִיר כְּעַת מְחַר בְּרֵד כְּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא הָיָה

כְּמֹהוּ בְּמִצְרַיִם לְמַן הַיּוֹם הַזֶּה וְעַד עַתָּה" (פסוק יח)

"למן היום הוסדה" פירושו מיום שנבנו יסודות מצרים, כלומר מיום שהוקמה מצרים לא ראו אבותיהם ואבות אבותיהם ברד כבד כזה.

"הִירָא אֶת דְּבַר ה' מֵעַבְדֵי פְרַעַה הַנִּים

אֶת עַבְדָּיו וְאֶת מְקַנְהוּ אֶל הַבְּתִים" (פסוק כ)

📖 "הירא" - מי שפחד. "הניס" - הבריח.

עבדי פרעה שהכניסו את בהמותיהם לבתים, לא עשו זאת מתוך רצון לשוב בתשובה על מעשיהם, אלא רק מתוך פחד על רכושם. ההוכחה לכך היא, שכשרדף פרעה אחרי ישראל, נאמר שפרעה לקח את כל רכב מצרים. והרי כל הסוסים מתו בדבר ובברד? אלא שהסוסים שלקח היו מאותם אנשים שהכניסו את בהמותיהם לביתם, והם שנתנו את בהמותיהם כדי לרדוף אחרי ישראל.

"וַיֵּט מִשָּׁה אֶת מִטְּהוֹ עַל הַשָּׁמַיִם וְה' נָתַן קֶלֶת וּבָרַד

וּתְהַלֵּךְ אִשׁ אֶרְצָה וַיִּמְטֵר ה' בָּרַד עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם" (פסוק כג)

במכה זו התרחש נס בתוך נס - ירדו ביחד גם ברד כבד שלא היה כמוהו וגם אש בוערת בתוכו, בלא שהמים יכבו את האש.

"וַיֵּךְ הַבָּרַד בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם אֶת כָּל אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה

מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה..." (פסוק כה)

הברד הכבד הצליח לשבור עצים גדולים ולהרוג בהמות ובני אדם, כיון שברד זה ירד בגושים גדולים וכבדים שירדו בחוזק רב.

”רַק בְּאֶרֶץ גּוֹשֵׁן אֲשֶׁר שָׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה בְרֹד” (פסוק כו)

מדוע ציינה התורה דוקא במכה זו את ההבדלה בין ישראל למצרים?

במכת ברד היה פלא מיוחד: על אף שאויר ארץ מצרים וארץ גושן אחד הוא, מנע ה' את הברד מלרדת בארץ גושן, מפני אהבתו אותנו.

”וַיִּשְׁלַח פְּרַעֲהַ וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן” (פסוק כז)

משה ואהרן באו לפרעה, אך הליכתם בחוצות מצרים היתה לפלא: הם התהלכו בתוך הברד והאש ולא הוזקו כלל.

”וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם חֲטָאתִי הַפַּעַם ה' הִצַּדִּיק וְאֲנִי וְעַמִּי הֲרָשָׁעִים”

וכי רק הפעם פרעה חטא, הרי חטא בכל המכות?

פרעה התכוון לומר שהפעם - אחרי מכה מופלאה זו - הוא מבין שה' צודק במשפטיו, שדן אותו דין אמת על מעשיו המושחתים.

פרעה ביקש ממשה ואהרן להתפלל אל ה' שיפסק הברד, ומשה ענה:

”...כִּי־צָאתִי אֶת־הָעִיר אֶפְרַיִם אֶת־כַּפֵּי אֵל ה' הַקְּלוֹת יַחְדְּלוֹן”

וְהַבְּרֹד לֹא יִהְיֶה עוֹד לְמַעַן תִּדְעַ כִּי לֹא הָאֶרֶץ” (פסוק כט)

📖 "יחדלון" - יפסקון.

מדוע רצה משה לצאת מן העיר כדי להתפלל?

העיר היתה מלאה באלילים ומשה לא רצה להתפלל במקום אלילים. ממכה זו אנו למדים שגם כל שאר תפילותיו של משה היו מחוץ לעיר. ה' ענה לתפילתו, אך פרעה ועבדיו הכבידו לבם, כפי שאמר ה' למשה.

מקורות לפרק ט'

פסוק א': כשנאמר "בא" הכוונה אל הארמון - אור החיים הק'.

הדגשת ההבדלה בין מצרים לישראל - רמב"ן.

פסוק ז': פרעה התקשה להאמין שהמגפה רק במצרים - רמב"ן: "שהדבר, משינוי האויר ראוי

שיתפשט בכל הפלך, רק שעשה ה' עימם להפליא".

פסוקים ח'-ט': הנסים במכת שחין - על פי רש"י.

פסוק י"א: הבושה של החרטומים לבוא לפני פרעה - רמב"ן.

פסוק י"ד: "כל מגפותי" - כל מיני סוגים - על פי אבן עזרא ורשב"ם.

מכת ברד קשה ושקולה כנגד כל המכות - רש"י ושפתי חכמים.

פסוק ט"ז: בני אדם בכל דור יספרו על המכות (ולא פרעה) - על פי אבן עזרא.

פסוק כ': ירא דבר ה' לא מתוך תשובה - רש"י (יד, ז): "משל מי היה? מהירא את דבר ה',

מכאן היה רבי שמעון אומר כשר שבמצרים הרוג".

פסוק כ"ג: "אש ומים עשו שלום ביניהם" - על פי רש"י בשם חז"ל.

פסוק כ"ט: משה יצא מחוץ לעיר בגלל האלילים שבעיר - רש"י.

מפסוק זה למדים שכל תפילות משה היו מחוץ לעיר - דעת זקנים ובעלי תוספות.